

Makale Künyesi (Araştırma): Ertürk, F. ve Karagöz, E. (2020). Tatar ve Başkurt masallarında başlayış formellerinin söz dizimi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 380-407.

TATAR VE BAŞKURT MASALLARINDA BAŞLAYIŞ FORMELLERİNİN SÖZ DİZİMİ

Fatma ERTÜRK¹
Erkan KARAGÖZ²

ÖZET

Türk topluluklarının kültürel envanteri içerisinde masalların başlayış formelleri bir anlatı birimi olarak yer almaktadır. Türkiye’de formel teriminin yanında *kalıp ifade*, *kalıp söz* terimleri de kullanılır. Tatar ve Başkurt Türkçesinde *ekiyet* sözcüğü, Türkçedeki *masal* terimini karşılamaktadır. Sözlü kültürün taşıyıcısı olan masalların içerisinde formeller önemli yer tutar, bu durum dil bilimi çalışmalarını için de geçerlidir. Bu çalışmada, Tatar ve Başkurt masallarının başlayış formelleri söz dizimi açısından değerlendirilmiştir. Çalışma için önce *Tatar Halk Ekiyetleri: Tılsımlı Ekiyetler* adlı kitaptaki altmış masal ve *Başkurt Halk İcadı, Ekiyetler* adlı eserlerdeki altmış bir masal bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Çalışmamızın malzemesi Kiril harfli olduğu için harfler, transkripsiyon işaretlerine dönüştürülmüş ve sonra cümleler Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Çalışmada, masalların söz dizimsel özellikleri gözden geçirilirken Türkiye’deki söz dizimi tasnifleri esas alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Masal başlayış formelleri, söz dizimi, cümle, Tatar Türkçesi, Başkurt Türkçesi.

THE SYNTAX OF THE BEGINNING FORMULAS IN TATAR AND BASHKIR TALES

ABSTRACT

In the cultural inventory of Turkic communities, the beginning formulas of fairy tales function as a narrative unit. Besides the term *formel* “formula” in Turkish terminology, *kalıp ifade*, *kalıp söz* (both referring to “formula, stereotype”) are also used. In Tatar and Bashkir, the word *ekiyet* corresponds to the Turkish term *masal* “fairy tale”.

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi. fatma.erturk@ohu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-5292-8033>

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Arş. Gör. Dr. erkan.karagoz@hbu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-1239-2860>

Formulas have an important place in the performance of fairy tales, which are the bearers of oral culture, and this is also true for linguistic studies. In this study, the beginning formulas of Tatar and Bashkir tales are examined in terms of syntax. For this study, sixty tales in the book *Tatar Halyk Äkiyätläri: Tylsymly Äkiyätläär* and sixty one tales in the works called *Bashkurt Halyk Idjady, Äkiyättär* were digitized. Since our study materials were written in Cyrillic alphabet, we transcribed them and translated into Turkish. In the study, while considering syntactic features of the tales we depended on the syntax classifications adopted in Turkey.

Keywords: Beginning formulas of tales, syntax, sentence, Tatar, Bashkir.

GİRİŞ

Saim Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları* adlı kitabında “formel” için şunları söylemiştir: “Masalların belirli yerlerinde birtakım sözler yer alır. Bu sözleri hemen her usta anlatıcı kullanmak ister. Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder. Unutma ve yanlışlık gibi sebeplerle biraz bozulmuş olarak görülseler bile aslında bir kalıptan çıkmış gibi görünen bu sözler “formel” yani “kalıp sözler” adını veriyoruz (2012, s. 57).” *Kazan-Tatar Masalları (İnceleme-Metinler)* adlı çalışmasında Mustafa Gültekin de Sakaoğlu’nun tanımına paralel bir görüş belirtmiştir: “Masalın şekil özelliklerinden biri masal anlatımında sık kullanılan kalıp sözlerdir. Masalların başında, ortasında veya sonunda ‘Formel’, ‘Kalıp söz’ veya ‘Tekleme’ olarak adlandırılan ve kullanıldığı yere göre çeşitli işlevlere sahip olan kalıplaşmış sözcük grupları geleneksel yapılardır (2013, s. 393).”

Tatar ve Başkurt masalları ile ilgili birçok çalışma mevcuttur. Fakat masalların başlayış formelleri söz dizimi bağlamında incelenmemiştir. Bu çalışmada, *Tatar Halık Ekiyetleri: Tılsımlı Ekiyetler* ve *Başkurt Halık İcadı, Ekiyetler* adlı eserlerdeki 121 masal bilgisayar ortamına aktarılıp masalların söz dizimsel özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz dizimi içerisinde ele alınan konulardan biri de kelime gruplarıdır. Söz dizimi konulu bir makalenin sınırlarını aştığı için bu çalışmada, kelime gruplarına yer verilmemiş, seçilen örnekler sınırlı sayıda tutulmuştur. Örneklerde Tatar masallarına rakam, Başkurt masallarına harf verilerek ortaya çıkacak karışıklığın önüne geçilmiştir. Örnek olarak alınan her bir formelin sonuna alındığı eserdeki sayfa numarası parantez içinde gösterilmiştir.

Cümle öğelerini incelerken kabuller noktasında Leylâ Karahan'ın 2007 baskılı yayını esas alınmıştır.

Cümle öğelerinin işlenişinde Tatar³ ve Başkurt⁴ gramerlerinin Rus gramer anlayışı kabullerini benimsediklerini görmekteyiz. Bu konu, Türkçe gramerlerde ise geleneksel dil bilgisi esasında yapılmaktadır.

Öğelerine göre cümleler *yüklem*, *özne*, *nesne*, *yer tamlayıcısı*, *zarf* başlıkları altında değerlendirildi. Yüklem türüne göre cümleler, *isim cümlesi*, *fiil cümlesi* olmak üzere iki grupta ele alındı. İsim cümleleri içerisinde *bar-*, *bar i-* yapısıyla kurulan cümleler, *bul-* yardımcı fiili ile kurulan cümleler ve *+Dir* ekinin düşme gösterdiği yapılar ele alındı.

Daha sonra cümleler yapılarına göre *basit cümle*, *birleşik cümle* olmak üzere iki ana başlıkta incelendi. Tek bir yargı veya ek fiil ile kurulan, içerisinde isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil yapılarını bulunduran cümleler basit cümle olarak değerlendirildi. Birleşik cümleler *şartlı*, *ki'li*, *iç içe* olmak üzere üç başlık altında incelendi. Bazı araştırmalarda⁵ fiilimsi, şart eki almış unsurlar girişik cümle, karmaşık cümle gibi türler içerisinde değerlendirilmektedir.

Yüklem yerine göre cümleler ise *kurallı ve devrik* cümle başlıkları altında ele alındı. Anlamına göre cümleler *olumlu*, *olumsuz*, *soru* cümlesi başlıklarında incelendi fakat masalların başlayış formelleri konumuz olduğu için soru veya olumsuz yapıda bir cümle ile masallar başlamayacağı için olumlu cümle üzerinde duruldu. Son olarak cümleler bağlantılarına göre incelendi: *Sıralı cümle*, *sıralı-bağlı cümle*. Malzemedeki örnekler incelendiğinde *bağlı cümle* kabulü içerisinde yapıyla karşılaşılmadığı için bu alt başlığa yer verilmedi.

³ bk. Kerimoğlu (2014), s.165-168, s. 214-219.

⁴ bk. Ertürk (2016), s.206-208, s. 295-299.

⁵ Krş. Delice, *Türkçe Söz Dizimi* (2018) adlı çalışmasında yapıllarına göre cümleyi: Basit, Birleşik, Girişik-Birleşik, İç içe birleşik, Karmaşık birleşik olmak üzere beş ana başlıkta incelemiştir. Özmen, *Türkçenin Sözdizimi* (2013) adlı eserinde yapıları bakımından cümleleri şu şekilde değerlendirmiştir: 1. Basit Cümle, 2. Birleşik Cümle, 3. Bağlı Birleşik Cümle, 4. İç içe Birleşik Cümle, 5. Saplamalı (Ara cümleli) Birleşik Cümle, 6. Karmaşık Birleşik Cümle.

ÖGELERİNE GÖRE CÜMLELER

1. Yüklem:

Z. Korkmaz'ın *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde "Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı (2010, s. 246)." olarak yüklem tanımlanır. Yüklem cümlenin iki ana unsurlarından biridir. Özne de dâhil olmak üzere cümledeki tüm unsurlar, yüklemle ilişki hâlinindedirler. Bu yüzden ana unsur olarak yüklem türüne, yapısına, yerine, anlamına göre sınıflandırılır. Yüklem, türüne göre isim ve fiilden oluşur. Yerine göre ise kurallı ve devrik cümleden meydana gelir. Anlamına göre yüklem de olumlu, olumsuz, soru cümlesinden oluşur.

1.1. Fiil Soylu Yüklem:

Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir (Karahan, 2007, s. 96).

1. Элек заманда бер бай Мәкәрцәгә ярминкәгә [китә] (118). / Élek zamanda bér bay Mäkärçägä yarminkägä [kitä]. / Bilinmeyen bir zamanda bir zengin Mekerçe'ye panayıra gider. (Өч Бүләк / Üç Hediye)

2. Борын заманда уника яшьлек бер кыз [ятим калган], ди: инәсе [үлөп киткән] моның (157). / Borın zamanda uniké yeşlek bér kız [yetim kalgan], diy: inäse [ülöp kitkän] monıñ. / Eski zamanlarda on iki yaşında bir kız, annesi ölünce öksüz kalmış. (Кыйгак Каз / Gak Gak Diye Öten Kaz)

3. Элгәре вакытта бит кучерлар ат [асраганнар] (314). / Élgäre vakıтта bit kuçerlar at [asragannar]. / Eski zamanlarda arabacılar at beslerlermiş. (Кучер Малае / Arabacının Oğlu)

4. Борын-борын заманнарда [торганнар], ди, бер карт белән бер карчык (111). / Borın-borın zamannarda [torgannar], diy, bér kart belän bér karçık. / Evvel zamanlarda bir ihtiyar adam ile bir ihtiyar kadın yaşarmış. (Жыланчай / Cılançay)

a. Өүәл заманда бер һунарсы [үәшәгән], ти (191). / Äwäl zamanda bér hunarsı [yüşägän], tiy. / Evvel zamanlarda bir avcı yaşıyormuş. (Бәлә / Bela)

b. Бер карт, ялан буйлап китеп барганда, бер кеше башына [тап була] (198). / Bér kart, yalan buylap kitöp barganda, bér kеше başına [tap bula]. / Bir ihtiyar adam bozkırda giderken bir adam başına denk gelir. (Төш Юраусылар / Rüya Yorumlayıcıları)

c. Бер ерет хунарға [сығып киткән], [ту] (209). / Bér yéğét hunarğa [sıgıp kitkän], [tiy]. / Bir delikanlı ava çıkmış. (Осар Кейез / Учан Кеçe)

1.2. İsim Soylu Yükleme:

Yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir (Karahan, 2007, s. 96). Ö+Y, Ö+Y yapılı cümlelerde her özne bir yükleme bağlanırsa cümle olur.

1. Әүвәл заманда бер аучы [булган] (239). / Äwväl zamanda bér awçı [bulgan]. / Evvel zamanda bir avcı varmış. (Аучы Егет һәм Жәңлекләр / Авци Yığit ile Vahşi Hayvanlar)

2. Бер хан [бар иде] (168). / Bér han [bar idé]. / Bir han varmış. (Ак Елан / Ak Yılan)

3. Бер патшаның алтын алма үстерә торган бакчасы [бар] (192). / Bér patşanıñ altın alma üstērä torgan bakçası [bar]. / Bir padişahın altın elma yetiştirdiği bir bahçesi varmış. (Алтын Алма / Altın Elma)

a. Элекке заманда бер бай [була] (157). / Élékké zamanda bér bay [bula]. / Eski zamanlarda bir zengin varmış. (Мосафир / Yolcu)

b. Үткән заманда [бар икән] бер әбей менән бер бабай (252). / Ütkän zamanda [bar ikän] bér äbey mēnän bér babay. / Geçmiş zamanlarda bir nine ile bir dede varmış. (Азғын Ата менән Ышанычыз Әсә / Ahlaksız Baba ile Sadakatsız Anne)

c. Борон заманда бер қарт менән бер абејзең [булган], ти, өс улы, таз [булган], ти, кесеһе (303). / Boron zamanda bér қart mēnän bér abeyzēñ [bulgan], tiy, ös ulı, taz [bulgan], tiy, késēhé. / Çok eski zamanlarda bir dede ile bir ninenin üç oğlu varmış, en küçük oğlan kelmış. (Таз менән һалмауыр / Kel ile Sopası)

1.3. Ortak Yükleme:

Birden fazla öznenin cümlede tek bir yükleme bağlanmasıdır. Ö, Ö+Y şeklinde formüleleştirilir.

(1). cümlede *bulgan* yüklemi birden fazla özneye (*bér kēsēnēñ ikē kıızı, bér kēsēnēñ bér ulı*) bağlanmaktadır.

1. Борын-борын заманда бер кешенең ике кызы, бер улы [булган] (149). / Borın-borın zamanda bér kēsēnēñ ikē kıızı, bér ulı [bulgan]. / Evvel zamanda birisinin iki kıızıyla bir oğlu varmış. (Үги Кыз / Üvey Kız)

2. Özne:

Cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge, öznedir (Karahan, 2007, s. 18). Öznenin ne tür bir özne olduğunu, yüklem belirler (Özmen, 2013: 21). Fiil cümlelerinin ve isim cümlelerinin özneleri birbirinden farklılık gösterir. Çatı ekleri ile işaretlenen yüklemün öznesi de çeşitlilik gösterir. Yüklemi geçişsiz edilgen olan cümlelerde özne gizlidir.

2. 1. Sıfat tamlaması ile oluşturulan özne:

Belirsizlik sıfatı *bér* “bir” masalların başlayış formellerinde sıkça kullanılmaktadır. Bu durum, bağlamda zaman, kişi, mekân gibi unsurların belirsiz kullanılmasındadır. Öner (1998, s. 401)’in konuyla ilgili tespiti şöyledir: “(...) ‘bir kitap’ gibi akla ilk gelebilecek belirsizlik örnekleri, ancak çokluk kavramının yol açtığı ifadeler olmalıdır. Bu örnekteki gibi ‘bir’den anlaşılan şey, sayı adlarıyla sıralanan (bir, iki, üç vb.) bir ‘belirlilik’ olmadığına göre, ancak çokluk içinde var olan ‘birlik’ ve dolayısıyla ‘herhangi bir, mevcutlarından tesadüfen herhangi biri’ olmalıdır.”

(3.) örnekte *bér* nesnenin sayısını belirttiği için sayı sıfatı olarak kullanılır.

1. Элек заманда [*бер батыр*] булган (62). / Élék zamanda [*bér batur*] bulgan. / Eski zamanlarda bir batur varmış. (Дутан Батыр / Dutan Batur)

2. Борын-борын заманда, кәжә команда, әби-бабай тумас борын, эти белән икәү генә торган чагында, бар иде [*бер карт белән карчык*] (59). / Borın-borın zamanda, kəcä komanda, äbiy-babay tuvmas borın, ätiy belän ikäw genä torgan çağında, bar idé [*bér kart belän karçık*]. / Evvel zamanda keçi kumandanken, nenem ve dedem daha doğmamışken, ben babamla yaşarken, bir yaşlı adam ile yaşlı kadın varmış. (Камыр Батыр / Hamur Batur)

3. Бер авылда [*бер мунча*] була (125). / Bér avılda [*bér munça*] bula. / Bir köyde bir hamam varmış. (Серле Сумка / Sırlı Çanta)

4. Әүвәл заманда булган [*бер ярлы егет*] (128). / Äwväl zamanda bulgan [*bér yarlı yéğét*]. / Evvel zamanda fakir bir delikanlı varmış. (Ярлы Егет белән Юха Елан / Fakir Delikanlı ile Yuħa Yılan⁶)

⁶ Tatar mitolojisinde yılandan kadına dönüşen vampir kadın.

5. Әүвәл заманда булган [бер Балыкчы кеше] (135). / Äwväl zamanda bulgan [bér Balıqçı késé]. / Evvel zamanda bir Balıqçı varmış. (Балыкчы белән Гыйфрит / Balıqçı ile İfrit)

a. Борон-борон заманда [бер ир менән катын] йәшәгән (28). / Boron-boron zamanda [bér ir ménän katın] yäşägän. / Evvel zamanda bir erkek ile bir kadın varmış. (Незнай / Neznay)

b. Борон [бер батша] йәшәгән (52). / Boron [bér batşa] yäşägän. / Eskiden bir padişah yaşamış. (Алтын Алма / Altın Elma)

c. Өвәл заманда бер шәһәрзә [бер бау] йәшәгән (104). / Äwäl zamanda bér şähärzä [bér bay] yäşägän. / Evvel zamanda bir şehirde bir ağa yaşuyormuş. (Йылан Кыз менән Вөнүшкә / Yılan Kız ile Venüşke)

ç. Борон-борон заманда [ике бер туған] бергәләп иген игә икән (164). / Boron-boron zamanda [iké bér tuğan] bərgälär igén igä ikän. / Evvel zamanda iki kardeş birlikte ekin ekiyorlarmış. (Ике Бер Туған / İki Kardeş)

d. Борон-борон заманда [өс туған] булган (308). / Boron-boron zamanda [ös tuğan] bulgan. / Evvel zamanda üç kardeş varmış. (Берғарыш / Bir karış)

2.2. İyelik ekli sayılar ile oluşturulan özne:

(1.) cümlede yükleme özneyi bulmak için yükleme “ne, kim” sorularını yönelttiğimizde birinci cümlede *bér kartnıñ öç ulı* cevabını; ikinci cümlede ise *kim aptal* sorusuna cevap *kartnıñ öçençé ulı* cevabını alıyoruz. Cümlede derin yapıda kalan “kartnıñ öçençé ulı” öznesi yüzey yapıda *öçençésé* şeklinde görünmektedir.

1. Өвәл заманда булган бер картның өч улы, [өченчесе] юләп булган. (403). / Äwväl zamanda bulgan bér kartnıñ öç ulı, [öçençésé] yülär bulgan. / Evvel zamanda ihtiyar bir adamın üç oğlu varmış, üçüncüsü aptalmış. (Юләп Угыл / Aptal Oğlan)

2.3. Kelime grubu ile oluşturulan özne:

(1.) ve (ç) örneklerinde bağlanma biçimine göre ilk unsur ilgi durum ekiyle kelime grubu oluşturduğunda belirlilik kategorisi içine girmiştir, yani cümlede, özne konumunda herhangi birinden değil, belirli bir kişiden söz edilmektedir.

1. [Берәүнең бер кызы белән бер улы] булган, ди (132). / [Bəräwnəñ bér kıızı bəlän bér ulı] bulgan, diy. / Birinin bir kızıyla bir

oğlu varmış. (Тылсымлы Чыбык / Tılsımlı Çubuk) (Özne: İsim Tamlaması)

2. Элек заманда бер кызы белән [ирле-хатынлы кеше] яшәгән (165). / Elék zamanda bér kızı belän [irlé-ğatınlı keshé] yaşägän. / Eski zamanlarda kızlarıyla birlikte bir karı koca yaşıyormuş. (Үги Кыз белән Патша Малае / Üvey Kız ile Padişahın Oğlu) (Özne: İsim Tamlaması)

3. Борын-борын заманда булган, ди, [бер ир белән хатын] (145). / Borın-borın zamanda bulgan, diy, [bér ir belän ğatın]. / Evvel zamanda bir erkek ile bir kadın varmış. (Мөлтәл / Möltel) (Özne: Bağlama Grubu)

4. Борын-борын заманда [бер кешенең ике кызы, бер улы] булган (149). / Borın-borın zamanda [bér keshénéñ iké kızı, bér ulı] bulgan. / Evvel zamanda birisinin iki kızıyla bir oğlu varmış. (Үги Кыз / Üvey Kız) (Özne: İsim tamlaması)

5. [Бер патшаның алтын алма үстәрә торган бақчасы] бар (192). / [Bér paşañıñ altın alma üstärä torğan baqçası] bar. / Bir padişahın altın elma yetiştirdiği bir bahçesi varmış. (Алтын Алма / Altın Elma) (Özne: İsim Tamlaması)

6. [Бер кешенең] булган, ди, [унөч улы] (234). / [Bér keshénéñ] bulgan, diy, [unöç ulı]. / Bir adamın on üç oğlu varmış. (Унөч / Onüç) (Özne: İsim Tamlaması)

a. Борон заманда [Абдрахман тигән бер карт] йәшәгән (92). / Boron zamanda [Abdrahman tigän bér kart] yaşägän. / Eski zamanlarda Abdrahman isminde bir ihtiyar yaşarmış. (Байғош / Baykuş) (Özne: Sıfat tamlaması)

b. Борон-борон заманда [тирә-якта дан тоткан Абдулла исемле бер батша] булган (110). / Boron-boron zamanda [tirä-yakta dan totğan Abdulla isémlé bér batşa] bulğan. / Evvel zamanda etrafta şan kazanmış Abdulla isminde bir padişah varmış. (Дандан Батыр / Dandan Batur) (Özne: Sıfat tamlaması)

c. Борон-борон заманда [бер батшаның берзән-бер генә кызы] булган (156). / Boron-boron zamanda [bér batşañıñ bérzän-bér gênä kıztı] bulğan. / Evvel zamanda bir padişahın biricik kızı varmış. (Ыңйылы Тәкә / İncili Teke) (Özne: İsim tamlaması)

ç. Борон заманда [Әхмәт исемле атаклы бер жулик] булган (116). / Boron zamanda [Ähmät isémlé ataqlı bér julik] bulğan. / Çok

eski zamanlarda Ahmet adında ünlü bir düzenbaz varmış. (Әхмәт Жулик / Düzenbaz Ahmet) (Özne: Sıfat tamlaması)

d. Борон-борон заманда [Аххан менән Карахан] йәшәгән (244). / Boron-boron zamanda [Akhan menän Karahan] yaşägän. / Evvel zamanda Akhan ile Karahan yaşamış. (Аххан Улы менән Карахан Кызы / Akhan'ın Oğlu ile Karahan'ın Kızı) (Özne: Bağlama Grubu)

e. Узған заманда [Ғабдрахман исемле саузағәр] йәшәгән (278). / Uzğan zamanda [Gabrahman isemle sawzagär] yaşägän. / Geçmiş zamanlarda Abdrahman isminde bir tüccar yaşamış. (Иблиәмин / İbliemin) (Özne: Sıfat tamlaması)

2.4. Gizli özne:

Özne, bazı cümlelerde, bir söz veya söz öbeği olarak yer almadığı gibi, bir zamir olarak da bulunmayabilir (Karaağaç, 2013, s. 634).

(a.) örneğinde *həzmət itkändär* fiili birden fazla kişinin eylemi gerçekleştirdiğini bildirmektedir. Burada özne, üçüncü çokluk kişi ekiyle çekimlenen fiille gösterilir.

a. Элекке вакытта халдатта егерме биш йыл [Ø] хезмәт иткәндәр (172). / Élékké vaqıtta haldatta yégermé biş yıl [Ø] həzmət itkändär. / Eski zamanlarda askerlik için yirmi beş yıl hizmet ederlermiş. (Тин Ярым / Yarım Kuruş)

3. Nesne:

Nesne, yüklemi geçişli fiillerden oluşan cümlelerde, yüklemdeki eylemden etkilenen kişiyi, nesneyi, varlığı, şeyi gösteren cümle ögesidir; ancak etkilenme yanında, algılama da söz konusu olabilir (Özmen, 2013, s. 37). Geçişli fiillerle cümle kurulurken, eğer bağlamdan anlaşılmıyorsa nesne durumundaki isim ögesinin mutlaka verilmesi gerekir (Demir ve Yılmaz, 2010, s. 246). Cümlede nesne belirtme durum ekiyle (-nI, -n) bulunuyorsa belirtili ve bulunmuyorsa Ø belirtisiz nesne olarak adlandırılır.

1. Элгәре вакытта бит кучерлар [am Ø] асраганнар (314). Élgäré vaqıtta bit kuçérлар [at Ø] asragannar (314). / Eski zamanlarda arabacılar at beslerlermiş. (Кучер Малае / Arabacının Oğlu)

a. Борон-борон заманда ике бер туған бергәләп [игән Ø] игә икән. Boron-boron zamanda iké bér tuğan bérğäläp [igän Ø] igä ikän (164). / Evvel zamanda iki kardeş birlikte ekin ekiyorlarmış. (İke Бер Туған / İki Kardeş)

İç cümlelerin temel cümleye *di-/ti-* fiiliyle bağlanırken belirtisiz nesne konumunda olduğu örnekler:

1. [Борын-борын заманда песнәк дисәтник, карга үрәтник, саескан сотник булып торган чакларда булган икән], ди, бер егет (247). / [Borin-borin zamanda pēsñäk disätñik, karga ürätnik, sayıskan soñnik bulıp torgan çaklarda bulgan ikän], diy, bér yéğét. / Evvel zamanda, arıkuşunun onbaşı, karganın çavuş, saksaganın yüzbaşı olduğu zamanlarda bir delikanlı varmış. (Дню Патша / Dev Padişahı)

a. [Элекке заманда бер әбей менән бер бабай үәшәгән], ти (259). / [Élékké zamanda bér äbéy mēñän bér babay üşägän], tiy. / Eski zamanlarda bir dede ile bir nine yaşarmış. (Юлдыбай Батыр / Yuldıbay Batur)

4. Yer Tamlayıcısı:

Cümlede yüklem bildirdiği hareket, iş veya oluşun yerini ve yönünü bildiren ögedir (Özkan ve Sevinçli, 2011, s. 149).

1. Элек заманда бер бай [Мәкәржәгә] [ярминкәгә] китә (118). / Élék zamanda bér bay [Mäkärjägä] [yarminkägä] kitä. / Evvel zamanda bir zengin Mekerce'ye rapayıra gider. (Өч Бүләк / Üç Hediye)

2. Борын-борын заманда, [зур карурман эчендә] бер убырлы карчык торган, ди, аның бер улы белән Гөлчәчәк атлы бер килене булган, — ди (140). / Borin-borin zamanda, [zur karurman éçendä] bér ubırlı karçık torgan, diy, aññ bér ulı belän Gölçäçäk atlı bér kiléné bulgan, — diy. / Evvel zamanda büyük bir kara ormanın içerisinde yaşlı bir cadı varmış, onun bir oğlu ile Gölçiçek isminde bir gelini varmış. (Гөлчәчәк / Gölçiçek)

3. Өвүәл заманда [бер авылда] бер кеше булган (209). / Äwväl zamanda [bér avılda] bér kēşé bulgan. / Evvel zamanda bir köyde bir adam varmış. (Өч Ул / Üç Oğul)

4. [Бездән бик ерак бер шәһәрдә] бер бик ярлы карчык булган, ди (220). / [Bézdän bik yérak bér şähärdä] bér bik yarlı karçık bulgan, diy. / Bizden çok uzak bir şehirde çok fakir bir ihtiyar kadın varmış. (Көнгә Күрәнмәс Сылу / Güne Görünmeyen Güzel)

5. [Бер шәһәрдә] булган ике туған (253). / [Bér şähärdä] bulgan iké tuğan. / Bir şehirde iki kardeş varmış. (Ике Туған / İki Kardeş)

6. Борын заманда фәкыйрь крестьяннан бер егет [солдатка] алына (364). / Borin zamanda fäkiyr krēstyannan bér yéğét [soldatka]

alına. / Eski zamanlarda fakir bir köylü delikanlı askere alınır. (Күрәнмәс Чикмән / Görünmez Cepken)

a. Борон заманда, бынан бик күп йылдар элек, [тап кара урман уртаһында] йәшәгән, ти, бер һунарсы (85). / Boron zamanda, bınan bik küp yıldar élek, [tap kara urman urtahında] yäşägän, tiy, bér hunarsı. / Evvel zamanda, bundan çok uzun yıllar önce kapkara ormanın ortasında yaşayan bir avcı varmış. (Алтынсәс / Altınsaç)

b. Борон-борон заманда [бер илдә] бер батша йәшәгән (87). / Boron-boron zamanda [bér ildä] bér batşa yäşägän. / Evvel zamanda bir memlekette bir padişah yaşıyormuş. (Батша Улы / Padişah Oğlu)

c. Өҗәл заманда [бер шәһәрзә] бер бай йәшәгән (104). / Äwäl zamanda [bér şähärzä] bér bay yäşägän. / Evvel zamanda bir şehirde bir ağa yaşıyormuş. (Йылан Кыз менән Вәнүшкә / Yılan Kız ile Venüşke)

ç. Борон-борон заманда, [урман-тау араһында], [бер бәләкәй генә яланда] йәшәгән, ти, бер бабай менән әбей (136). / Boron-boron zamanda, [urman-taw arahında], [bér bäläkäy genä yalanda] yäşägän, tiy, bér babay ménän äbéy. / Evvel zamanda, dağdaki ormanların arasında], küçük bir alanda yaşayan bir dede ile nine varmış. (Кинийәбулат / Kinyebulat)

d. Борон-борон заманда бер һунарсы [урманга] [һунарға] киткән икән (145). / Boron-boron zamanda bér hunarsı [urmanğa] [hunarğa] kitkän ikan. / Evvel zamanda bir avcı ormana avlanmaya gitmiş. (Аккош һөтө / Akkuş Sütü)

e. Бер карт, ялан буйлап китеп барғанда, [бер кеше башына] тап була (198). / Bér kart, yalan buylap kitép barğanda, [bér késé başına] tap bula. / Bir ihtiyar adam bozkırda giderken bir insan başına rastlamış. (Төш Юраусылар / Rüya Yorumlayıcıları)

f. Өҗәле заманда [кайһылыр ауылда] бер әбей менән бер бабай йәшәгән (210). / Äwäle zamanda [kayhılır awılда] bér äbéy ménän bér babay yäşägän. / Evvel zamanda bir köyde bir nine ile bir dede yaşıyormuş. (Ғабдрахман / Ğabdrahman)

g. Борон-борон заманда [таузар арыағында] Хәлим тигән батшаның бер кызы тыуа, ти (225). / Boron-boron zamanda [tawzar aryağında] Hälīm tigän batşanın bér kıızı tıwa, tiy. / Evvel zamanda dağların arkasında Helim adlı padişahın bir kızı doğar. (Һунарсы Егет / Avcı Delikanlı)

ğ. Боронго вакытта [Багдад илендә] йәшәгән, ти, бәр батша (233). / Boronġo waqıtta [Baġdad ilëndä] yäşägän, tiy, bër batşa. / Eski zamanlarda, Baġdat ülkesinde bir padişah yaşarmış. (Нылыубикә менән Йәркәй / Hılıvbike ile Yerkey)

5. Zarf:

Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirecek yüklemi tamamlayan cümle ögesi, zarftır (Karahana, 2007, s. 32). Zaman zarfları cümlede diğər zarflardan önde kullanılır. Anlatıcının masala başlamadan önce kullandığı başlayış formellerinde zaman zarflarının cümlede ilk sırada konumlandığını görmekteyiz.

(1). örnekteki yapı *käcä komanda torgan çağında* şeklindedir ve *ätiy bëlän ikäw genä torgan çağında* yapısına bağlanmaktadır. Bu sebeple derin yapıdaki *torgan çağında* unsurları yüzey yapıda silinmiştir, *käcä komanda* Ø Ø şeklinde yüzey yapıda kullanılmıştır. Süreç ifade eden *tor-* fiili sürekliliği ifade etmekte kullanılır. Cümlede süreç önce *borın-borın zamanda* zaman zarfı ile daha sonra sırasıyla (1) *käcä komanda (torgan çağında)*, (2) *äbiy-babay tumas borın*, (3) *ätiy bëlän ikäw genä torgan çağında* şeklinde ayrı ayrı zamanları ifade etmede kullanılmıştır.

1. [Борын-борын заманда], [кәжә команда], [әби-бабай тумас борын], [әти белән икәү генә торган чагында], бәр иде бәр карт белән карчык (59). / [Borın-borın zamanda], [käcä komanda], [äbiy-babay tumas borın], [ätiy bëlän ikäw genä torgan çağında], бәр idе бәр карт бëlән карчык. / Evvel zamanda keçi kumandanken, nenem ve dedem daha doğmamışken, ben babamla yaşarken, bir yaşlı adam ile yaşlı kadın varmış. (Камыр Батыр / Намур Баһадир)

2. [Борын-борын заманда] булган, ди, бәр урта хәлле крестьян (226). / [Borın-borın zamanda] bulğan, diy, bër urta hällе kréstyan. / Evvel zamanda orta hälli bir köylü varmış. (Ак Байгал / Ак Кырак)

3. [Борын] бәр бабай яшәгән (382). / [Borın] bër babay yaşägän. / Eski zamanlarda bir dede yaşıyormuş. (Башмак / Аяккаби)

(a) örneğinde zaman zarfı ile hareketin yapıldığı zamanı bildiren zarf birlikte kullanılmıştır.

a. [Борон-борон заманда], [кәзә командир, һайышқан үрәтник, пәрәй провoдник булып торганда], булган, ти, бәр бабай менән әбей (200). / [Boron-boron zamanda], [käzä komandır, hayışkan ürätnik, pärey provodnik bulıp torġanda], bulğan, tiy, bër babay mēnän äbéy. / Evvel zamanda keçinin kumandan, saksaganın çavuş,

perinin kılavuz olduğu zamanlarda bir dede ile bir nine varmış, derler. (Таҗзың Төшө / Kelin Rüyası)

b. [Борон заманда], [бынан бик күп йылдар элек], тап кара урман уртаһында йәшәгән, ти, бәр һунарсы (85). / [Boron zamanda], [bynan bik küp yıldar élék], тап кара урман уртаһында уяшәгән, тий, бәр һунарсы. / Evvel zamanda, bundan çok uzun yıllar önce tam kara ormanın ortasında уашayan bir avcı varmış. (Алтынсаң / Altınsaç)

c. [Борон] булған, ти, бәр бабай (55). / [Boron] bulğan, тий, бәр бабай. / Çok eski zamanlarda bir dede varmış derler. (Алтын Кош / Altın Kuş)

ç. [Элгәрә бер заманда] йәшәгән, ти, бәр батша (150). / [Élgäré bér zamanda] уяшәгән, тий, бәр батша. / Eski zamanlarda bir padişah уашарmış derler. (Кесе Ул / Kүçük Oğul)

(d) örneğinde hareketin yapıldığı bildiren zarf-fiil ile kullanılan fiil cümlede zarf göreviyle kullanılmıştır.

d. Бер қарт, [ялан буйлап китеп барғанда], бер кеше башына тап була (198). / Bér қарт, [yalan buylap kitép barğanda], bér késé başına тап була. / Bir ihtiyar adam bozkırda giderken bir insan başına rastlamış. (Төш Юраусылар / Rüya Yorumlayıcıları)

e. [Уткән заманда] бар икән бер әбей менән бер бабай (252). / [Ütkän zamanda] бар икән бәр әбей менән бәр бабай. / Geçmiş zamanlarda bir nine ile bir dede varmış. (Азғын Ата менән Ышанычыз Әсә / Ahlsız Baba ile Sadaksız Anne)

f. [Узған заманда] Ғабдраһман исемле саузагәр йәшәгән (278). / [Uzğan zamanda] Ğabdraһman isemle sawzagär уяшәгән. / Geçmiş zamanlarda Gabdrahman isminde bir tüccar уашарmış. (Иблиәмин / İbliemin)

YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

1. İsim Cümlesi:

Türkçede, var/yok işaretleyicileri, *i-* fiili ve *-Dir* eki ile yapılan isim cümleleri Tatar ve Başkurt Türkçelerinde, geçmiş zamanda var/yok işaretçileri ve *i-* yardımcı fiilli ile kullanılır. Nesne bulunmayan bu cümle türü genellikle özne ve yüklemden oluşur.

1.1. bar, bar i- ek fiili ile kurulan isim cümlesi:

(3.) örnekte *Бер патша+ның алтын алма үст-ер-ә тор-ган*

(s) (i+id) (s) (i) (f+zf) (yf+sf)

бакча+сы барӨӨӨ

(i+ie) (bar-ek fiil-z-şe) yapısıyla isim cümlesi kurulmaktadır. İsim tamlaması cümlede özne konumunda olduğu zaman *bar* işaretleyicisinin ek fiil, zaman ve şahıs ekini almadığını⁷ fakat (1.), (2.) (4.) ve (a) örneklerinde *ilgi durum ekli iyelikli yapının* özne konumunda olmadığı *bar idé*, *bar ikän* ile yapılan isim cümlesinde *sıfat tamlamasının* özne konumunda olduğunu görüyoruz.

Борын+гы заман+да бар и-де-Ө бер патша.

(i+ad) (i+bd) (bar ek fiil-bgz-şe) (s) (i)

1. Борынгы заманда [бар иде] бер патша (6). / Borıngı zamanda [bar idé] bér patşa. / Eski zamanlarda bir padişah vardı. (Ak Bure / Ak Kurt)

2. Әвәлә заманда [бар иде], ди, ирле-хатынлы ике кеше (100). / Äwvälé zamanda [bar idé], diy, irle-ħatınlı iké kéşé. / Evvel zamanda bir karı koca vardı. (Кырык Уллы Кеше / Kırk Oğullu Kişi)

3. Бер патшаның алтын алма үстерә торған бакчасы [бар] (192). / Bér patşanıñ altın alma üstérä torğan bakçası [bar]. / Bir padişahın altın elma yetiştirdiği bir bahçesi var. (Алтын Алма / Altın Elma.)

4. Бер кеше [бар икән] (377). / Bér kéşé [bar ikän]. / Bir kişi varmış. (Йөз Куйга Сатып Алынган Төш / Yüz Koyuna Satın Alınan Rüya)

а. Үткән заманда [бар икән] бер әбей менән бер бабай (252). / Ütkän zamanda [bar ikän] bér äbéy ménän bér babay. / Geçmiş zamanlarda bir nine ile bir dede varmış. (Азғын Ата менән Ышанычыз Әсә / Ahlaksız Baba ile Sadakatsiz Anne)

1.2. bul- yardımcı fiili ile kurulan isim cümlesi:

Masal, hikâye gibi anlatılarda kullanılan geçmiş zaman: Geçmişte belirsiz bir zamanda var olan durumların (state) ifadesinde –GAN ekli bul- yardımcı eylemi (ek eylemi) kullanılır. Türkiye Türkçesinde ‘Evvel zaman içinde /...zamanında ... varmış’ kalıp ifadesindeki *varmış* sözü yerine Tatar Türkçesinde *bulğan* kullanılır (Güney, 2015, s. 175).

⁷ Türkçedeki durum için bk. Meltem Keleş (2001). Topics in Turkish syntax: clausal structure and scope. Dissertation, MIT.

(ç) örneği *Борон заманда бер карт менән бер абейҙең [булған], ти, ös улы, таз [булған], ти, кесеһе.* Burada *булған* yapısı ile iki isim cümlesi yapılmaktadır. Birinci cümleyi analiz ettiğimizde şu kuruluşu görmekteyiz:

Борон заман+да бер карт менән бер абей+ҙең бул-Ø ган-Ø,

(i) (i+bd) (s) (i) (be) (s) (i+id) (bul-ek fiil-dgz-şe)

ös ул+ы.

(s) (i+ie)

(Ular+зың) таз бул-Ø –ган-Ø, кесе+һе.

(i+id) (i) (bul-ek fiil-dgz-şe) (i+ie)

Bu iki isim cümlesinde de ilgi durum eki ve iyelik eki almış yapının (belirtili isim tamlamasının) özne konumunda olduğunu ve *bul-* yardımcı fiili ile yapılan isim cümlesinin ek fiil ve şahıs eki olmadığını görmekteyiz.

(1.), (2.), (3.), (a), (b), (c) örneklerinde sıfat tamlamasının cümlede özne konumunda olduğunda *bul-gan* yapısıyla isim cümlesi kuruluşunu gerçekleştirdiği görülmektedir.

1. Элек заманда бер батыр [булған] (62). / Élék zamanda bér batır [bulgan]. / Eski zamanlarda bir batur varmış. (Дутан Батыр / Dutan Batur)

2. Борын заманда [булған икән] бер патша (77). / Borın zamanda [bulgan ikän] bér paşsa. / Eski zamanlarda bir padişah varmış. (Өйгәли Батыр / Eygeli Batur)

3. Әүвәл заманда [булған] бер ярлы егет (128). / Äwväл zamanda [bulgan] bér yarlı yéğét. / Evvel zamanda fakir bir delikanlı varmış. (Ярлы Егет белән Юха Елан / Fakir Delikanlı ile Yuha Yılan)

a. Борон заманда бер карт менән карсык [булған], ти (39). / Boron zamanda bér kart ménän qarşıq [bulgan], tiy. / Çok eski zamanlarda bir ihtiyar adam ile bir ihtiyar kadın varmış, derler. (Незнайка / Neznaйка)

b. Борон-борон заманда бер батша [булған] (101). / Boron zamanda bér batşa [bulgan]. / Evvel zamanda bir padişah varmış. (Бәдәгәльямал менән Сейфәлмөлөк / Bedigülyamal ile Seyfilmülük)

с. Борон-борон заманда тирә-якта дан тотқан Абдулла исемле бер батша [булган] (110). / Boron-boron zamanda tirä-yaқта дан тотқан Abdulla isémlé bér batşa [bulgan]. / Evvel zamanda, etrafta şan kazanmış Abdullah isminde bir padişah varmış. (Дандан Батыр / Dandan Batur)

ç. Борон заманда бер қарт менән бер абейзең [булган], ти, өс улы, таз [булган], ти, кесеһе (303). / Boron zamanda bér қарт ménән bér abéyzéñ [bulgan], tiy, ös ulı, taz [bulgan], tiy, késéhé. / Çok eski zamanlarda bir dede ile bir ninenin üç oğlu varmış, en küçük oğlan kelmış. (Таз менән Һалмауыр / Kel ile Sopası)

1.3. Ek fiilin kullanılmadığı isim cümleleri:

Yüklemi isim olan cümlelerde +*Dlr* ekinin kullanımı belirsizlik ya da kesinlik anlamları verir. Bu cümlelerde ek fiilin geniş ve şimdiki zamanının üçüncü tekil kişisini karşılayan +*Dlr* eki düşebilir. Tatar masallarında sadece (1.) örnekte bu kullanım görülmektedir. Başkurt masallarında $\emptyset$ duruma rastlanmadı.

1. [Карт белән карчык $\emptyset$ кына болар] (397). / [Kart bëlän karçık $\emptyset$ kına bolar]. / Kocamış adam ile kocamış kadın işte bunlar. (Алтынчәч / Altın Saç)

2. Fiil Cümlesi:

Yüklemi fiil olan cümlelerdir. Tek bir fiilden ya da birleşik fiil grubundan fiil cümlesi kurulabilir. Fiil cümleleri yapısına göre basit zamanlı ve birleşik zamanlı olmak üzere iki şekilde sınıflandırılır. Basit zamanlı fiil cümlesinde yargı çekimli fiil ile anlatılır. Bu çalışmada, incelenen Tatar masallarında kırk dört basit zamanlı, Başkurt masallarında elli yedi basit zamanlı fiil cümlesi bulunur. Çekimli fiillerinin *i+dé*, *i+kän*, *i+se* yapılarıyla birlikte kullanılması birleşik zamanlı fiil cümlelerini oluşturur.

1. Элек заманда бер бай Мәкәржәгә ярминкәгә [китә] (118). / Élek zamanda bér bay Mäkärçägä yarminkägä [kitä]. / Bilinmeyen bir zamanda bir zengin Mekerce'ye panayıra gitmiş. (Өч Бүләк / Üç Hediye)

2. Борын заманда уника яшьлек бер кыз [ятим калган], ди: инәсе үлөп киткән моның. (157). / Borın zamanda uniké yaşlék bér kız [yetim kalgan], diy: inäsé ülep kitkän monıñ. / Eski zamanlarda on iki yaşında bir kız, annesi ölünce öksüz kalmış. (Кыйрак Каз / Gak Gak Diye Öten Kaz)

3. Элек заманда бер кызы белән ирле-хатынлы кеше [яшигән] (165). / Élék zamanda bér kızy belän irle-ħatınly keshé [yaşägän]. / Eski zamanlarda kızlarıyla birlikte bir karı koca yaşıyormuş. (Үги Кыз белән Патша Малае / Üvey Kız İle Padişahın Oğlu)

4. Әүвәл заманда бер фәкыйрь урманнан утын күтәрәп алып кайтып [сата икән] дә шуның белән [көн итә икән] (104). / Äwväl zamanda bér fäkıyr urmannan utın kütärép alıp kaytıp [sata ikän] dä şunıñ belän [kön itä ikän]. / Evvel zamanda fakir bir delikanlı ormandan topladığı odunları satıyormuş ve bu şekilde hayatını sürdürüyormuş. (Елан Патшасы Шаһмара / Yılan Padişahı Şahmeran)

5. Борын-борын заманда, зур карурман эчендә бер убырлы карчык [торган], ди, аның бер улы белән Гөлчәчәк атлы бер килене булган, — ди. (140). / Borın-borın zamanda, zur karurman eşëndä bér ubırly karçık [torgan], diy, anıñ bér ulı belän Gölçäçäk atlı bér kiléné bulgan, — diy. / Evvel zamanda büyük bir kara ormanın içerisinde yaşlı bir cadı yaşarmış, onun bir oğlu ile Gölçiçek isminde bir gelini varmış. (Гөлчәчәк / Gölçiçek)

6. Элгәре вакытта бит кучерлар ат [асраганнар] (314). / Élgäré vaqıtta bit kuçerlar at [asragannar]. / Eski zamanlarda arabacılar at beslerlermiş. (Кучер Малае / Arabacının Oğlu)

а. Элекке вакытта халдатта егерме биш йыл [хезмәт иткәндәр] (172). / Élékké vaqıtta haldatta yégermé biş yıl [hézmet itkändär]. / Eski zamanlarda askerlik için yirmi beş yıl hizmet ederlermiş. (Тин Ярым / Yarım Kuruş)

б. Борон заманда бер батша [үшигән] (183). / Boron zamanda bér batşa [üşägän]. / Çok eski zamanlarda bir padişah yaşıyormuş. (Угыйән менән Ғәлийән / Uğıyen ile Geliyen)

с. Бер егет һунарға [сыгып киткән], ти (209). / Bér yéget һunarğa [sıgıp kitkän], tiy. / Bir delikanlı ava çıkmış. (Осар Кейез / Учан Кеңе)

ç. Борон-борон заманда бер һунарсы урманға һунарға [киткән икән] (145). / Boron-boron zamanda bér һunarsы urmanğa һunarğa [kitkän ikän]. / Evvel zamanda bir avcı ormana avlanmaya gitmiş. (Аккош Һөтө / Akkuş Sütü)

д. Борон-борон заманда ике бер туған бергәләп иген [игә икән] (164). / Boron-boron zamanda iké bér tuğan бергәләп иген [igä ikän]. / Evvel zamanda iki kardeş birlikte ekin ekiyorlarmış. (Ике бер Туған / İki Kardeş)

e. Борон-борон заманда тыныс кына йәшәгән бер кала халкының көн дә бер кызы [юғала башлаган], ти (43). / Boron-boron zamanda tınıs kına yäşägän bér qala halkınıñ köñ dā bér qızı [yuğala başlağan], tiy. / Evvel zamanlarda sakince yaşayan bir şehir halkının her gün bir kızı kaybolmaya başlamış. (Кыуылған Егет / Kovulan Delikanlı)

f. Борон-борон заманда таузар арьягында Хәлим тигән батшаның бер кызы [тыуа], ти (225). / Boron-boron zamanda tawzar aryağında Xälim tigän batşanıñ bér kıızı [twa], tiy. / Evvel evvel zamanlarda dağların arkasında Helim adlı padişahın bir kızı doğmuş. (Һунарсы Егет / Аvcı Delikanlı)

YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

1. Basit Cümle:

Tek bir yüklemle sahip cümleye basit cümle denir. Basit cümle içerisinde fiilimsi veya fiilimsi grubu bulunabilir. Her iki lehçenin basit cümle yapısında gerçek özne kullanılmıştır.

1. Борынғы заманда [бар иде] бер патша (6). / Borıngı zamanda [bar idē] bér patşa. / Eski zamanlarda bir padişah vardı. (Ак Бүре / Ak Kurt)

2. Борын-борын заманда, кәжә команда, әби-бабай тумас борын, әти белән икәү генә торган чагында, [бар иде] бер карт белән карчык (59). / Borın-borın zamanda, kəcä komanda, äbiy-babay tumas borın, ätiy belän ikäw genä torgan çağında, [bar idē] bér kart belän karçık. / Evvel zamanda keçı kumandanken, nenem ve dedem daha doğmamışken, ben babamla yaşarken, bir yaşlı adam ile yaşlı kadın varmış. (Камыр Батыр / Hamur Batur)

3. Элек вакытта бер бала, ата-анасы үлеп, [ятим кала] (288). / Élék vakıtta bér bala, ata-anası ülep, [yetim kala]. / Eski zamanlarda bir çocuk annesi ile babası ölünce yetim kalmış. (Тире Такыя / Deri Başlık)

a. Борон-борон заманда бер итексе [үәшәгән] (161). / Boron-boron zamanda bér itéksé [yüşägän]. / Evvel zamanda bir çizmeci yaşıyormuş. (Итексе / Çizmeci)

b. Бик борон заманда [булган] бер батша (264). / Bik boron zamanda [bulğan] bér batşa. / Çok eski zamanlarda bir padişah varmış. (Сүл Аты / Çöl Atı)

c. Борон-борон заманда бер батша [булган] (101). / Boron-boron zamanda bér batşa [bulğan]. / Evvel zamanda bir padişah

varmış. (Бәдегәльямал менән Сейфәлмөлөк / Bedigülyamal ile Seyfilmülük)

2. Birleşik Cümle:

Yapısında birden fazla yüklem bulunan cümlelerdir. Bu yapı, bir ana cümle ve bu ana cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur (Karaağaç, 2011, s. 238). Birleşik cümlenin şart, iç içe ve ki'li olmak üzere üç türü vardır. Masalların başlayış formellerinde, şart ve ki ile yapılan birleşik cümle türüne rastlanmamıştır.

a. İç içe birleşik cümle:

a. 1. İç cümlenin temel cümleden önce geldiği cümleler:

Bu cümlelerde iç cümle yardımcı unsur olarak yer alır, virgül veya virgül uzun çizgi konduktan sonra temel cümle iç cümleyi nesne konuma sokar. Türkçede olduğu gibi Tatarcada *di*-⁸ ve Başkurtçada *ti*-eylemi ile yapılırlar ve iç cümle genellikle ana cümleye geçmiş zaman 3. teklik kişi olarak bağlanır. Bu tür cümleler *iç cümle* + [-*di/-ti*] yapısındadır.

1. [Борын заманда бер әби белән бабай булган], ди (113). / [Borın zamanda bér äbi belän babay bulgan], diy. / Çok eski zamanlarda bir nineyle bir dede varmış derler. (Зөһпә / Zöhre)

2. [Бездән бик ерак бер шәһәрдә бер бик ярлы карчык булган], ди (220). / [Bézdän bik yérak bér bık yarlı karçıq bulgan], diy. / Bizden çok uzak bir şehirde çok fakir bir ihtiyar kadın varmış derler. (Көнгә Күрәнмәс Сылу / Güne Görünmeyen Güzel)

3. [Берәүнең бер кызы белән бер улы булган], ди (132). / [Béräwneñ bér kızy belän bér ulı bulgan], diy. / Birinin bir kızıyla bir oğlu varmış. (Тылсымлы Чыбык / Tılsımlı Çubuk)

a. [Борон-борон заманда тыныс кына үшәгән бер қала халқының көн дә бер кызы юғала башлаган], [ти] (43). [Boron-boron zamanda tıns kına üşägän bér qala halkınıñ kön дә bér kızy yuğala başlagan], [tiy]. / Evvel zamanda sakince yaşayan bir şehir halkının her gün bir kızy kaybolmaya başlamış, derler. (Кыуылған Eret / Kovulan Delikanlı)

⁸ Tatarca Eski Türkçedeki t- sesini korumakla birlikte de- fiilinde t->d-tonlulaşması göstermekle Oğuz lehçelerine benzemektedir. Başkurt Türkçesinde ise bu seslik özellik de- fiilinde tonsuz biçimindedir.

b. [Борон заманда бер әбей менән бабай үшәгән], ти (312). / [Boron zamanda bér äbéy ménän babay üšägän], tiy. / Çok eski zamanlarda bir nine ile bir dede yaşıyormuş. (Һаламбай / Halambay)

c. [Борон-борон заманда байлығы, ушаллығы менән даны сыккан бер бай үшәгән], ти (293). / [Boron-boron zamanda baylığı, uşallığı ménän danı sıkkan bér bay üšägän], tiy. / Evvel zamanda zenginliği, fesatlığı ile ün salmış bir ağa varmış. (Абдулла менән Итексе / Abdullah ile Çizmecı)

ç. [Борон-борон заманда таузар арьягында Хәлим тигән батшаның бер кызы тыуа], ти (225). / [Boron-boron zamanda tawzar aryağında Hälīm tigän batşanıñ bér kıızı twa], tiy. / Evvel zamanda dağların arkasında Helim adlı padişahın bir kızı doğmuş. (Һунарсы Егет / Avcı Delikanlı)

a. 2. Temel cümleinin iç cümleinin içinde olduğu iç içe birleşik cümleler:

İç cümleinin arasına temel cümlecığin girdiği yapılarıdır. İç cümle + temel cümle + iç cümle yapısı ile kurulur. Kuruluşta iç cümleden sonra virgül / virgül ve uzun çizgi konur, daha sonra temel cümle getirilerek tekrar virgül konup iç cümleinin diğer öğeleri getirilir.

1. [Әүвәл заманда булган], [ди], [бер ир белән бер хатын] (87). / [Äwväl zamanda bulgan], [diy], [bér ir belän bér hatın]. / Evvel zamanda bir karı koca varmış derler. (Унберенче Әхмәт / On Birinci Ahmet)

2. [Борын заманда булган икән], ди, [бер карт] (121). / [Borın zamanda bulgan ikän], [diy], [bér kart] / Çok eski zamanlarda ihtiyar bir adam varmış. (Каракош / Karakuş)

3. [Борын-борын заманда, зур карурман эчендә бер убырлы карчык торган], [ди], [аның бер улы белән Гөлчәчәк атлы бер килене булган], — [ди]. (140). / [Borın-borın zamanda, zur karurman eşendä bér ubırlı karçık torgan], [diy], [anıñ bér ulı belän Gölçäçäk atlı bér kiléné bulgan], — [diy]. / Evvel zamanda, büyük bir kara ormanın içerisinde yaşlı bir cadı varmış derler, onun bir oğlu ile Gölççek isminde bir gelini varmış, derler. (Гөлчәчәк / Gölççek)

4. [Борын-борын заманда булган], [ди], [бер ир белән хатын] (145). / [Borın-borın zamanda bulgan], [diy], [bér ir belän hatın]. / Evvel zamanda bir erkek ile bir kadın varmış, derler. (Мөлтәл / Möltel)

5. [Булган], [ди], [бер бик зур бай] (172). / [Bulgan], [diy], [bér bik zur bay] / Çok zengin biri varmış. (Карунбай / Karunbay)

6. [Борын-борын заманда булган], [ди], [бер урта хәллә крестьян] (226). / [Borın-borın zamanda bulgan], [diy], [bér urta hällé kréstyan] / Evvel zamanda orta hâlli bir köylü varmış. (Ак Байтал / Ak Kısrak)

a. [Боронго вакытта Багдад илендә йәшәгән], [ти], [бер батша] (233). / [Boronġo vaqıtta Bağdad ilendä yäşägän], [tiy], [bér batşa]. / Eski zamanlarda, Bağdat ülkesinde bir padişah yaşarmış, derler. (Нылыубикә менән Йәркәй / Nılıvbike ile Yerkey)

b. [Йәшәгән], [ти], [әбей менән бабай] (274). / [Yäşägän], [tiy], [äbéy mēnän babay]. / Bir dede ile bir nine varmış. (Етем Кыз менән Мулла / Yetim Kız ile Molla)

c. [Борон-борон заманда йәшәгән], [ти], [бер батша] (276). / [Boron-boron zamanda yäşägän], [tiy], [bér batşa]. / Evvel zamanda yaşayan bir padişah varmış, derler. (Инә Арыслан / Anne Aslan)

ç. [Борон-борон заманда йәшәгән], [ти], [акыл әйәһе бер карт] (297). / [Boron-boron zamanda yäşägän], [tiy], [aқıl әyähé bér kart]. / Evvel zamanda yaşayan akıl sahibi bir ihtiyar adam yaşarmış, derler. (Сәмреғош менән Атыл Әйәһе Карт / Simurg ile Akıl Sahibi İhtiyar Adam)

a. 3. İç cümleinin temel cümleden önce gelip sonra iç cümlecik aldığı iç içe birleşik cümleler:

İç cümle + temel cümle: iç cümle yapısı ile kurulur. İki ayrı iç cümle bu şekilde temel cümleye bağlanmaktadır. Bu tip yapıya Tatar masallarında bir örnekte karşılaştık.

1. Борын заманда унике яшьлек бер кыз ятим калган. ди: [инәсе үлеп киткән моның] (157). / Borın zamanda unike yaşlék bér kız yetim kalgan, diy: [inäsé ülép kitkän monıñ]. / Eski zamanlarda on iki yaşında bir kız, annesi ölünce öksüz kalmış derler. (Кыйгак Каз / Gak Gak Diye Öten Kaz)

YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

1. Kurallı Cümle:

Yüklemi sonda bulunan cümlelere kurallı cümle adı verilir.

1. Элек заманда бер батыр [булган] (62). / Ёл к заманда б р батыр [bulgan]. / Eski zamanlarda bir batur varmış. (Дутан Батыр / Dutan Batur)

2. Элек заманда бер кызы бел н ирле-хатынлы кеше [яшиг н] (165). / Ёл к заманда б р кызы бел н ирл -хатынлы кеш  [yaşag n]. / Eski zamanlarda kızlarıyla birlikte bir karı koca yaşıyormuş. (Үги Кыз бел н Патша Малае /  vey Kız ile Padişahın Oğlu)

3. Бер хан [бар иде] (168). / Б р хан [bar id ]. / Bir han varmış. (Ак Елан / Ak Yılan)

4. Борын-борын заманда бер патша [яшиг н] (179). / Borın-borın zamanda b r patşa [yaşag n]. / Evvel zamanda bir padişah varmış. (Мөгезле Патша / Boynuzlu Padişah)

5. Бер патшаның алтын алма  стер  торган баќчасы [бар] (192). / Б р патшаның алтын алма  st r  torğan baќçaсы [bar]. / Bir padişahın altın elma yetiştirdiği bir bah esi varmış. (Алтын Алма / Altın Elma)

6.  в л  заманда бер кешенең  ч улы [булган] (267). /  vv l  zamanda b r k şen n    ulı [bulgan]. / Evvel zamanda bir adamın    oğlu varmış. (Таз — Патша Кияве / Padişahın Kel Damadı)

7. Элек вакытта бер бала, ата-анасы  леп, [ятим кала] (288). / Ёл к вакытта б р бала, ата-анасы  l p, [yetim kala]. / Eski zamanlarda bir  ocuğun annesi ile babası  l nce  ocuk yetim kalmış. (Тире Такыя / Deri Başlık)

8. Элг ре вакытта бит кучерлар ат [асраганнар] (314). /  lg r  vakıtta bit ku erlar at [asragannar]. / Eski zamanlarda arabacılar at beslerlermiş. (Кучер Малае / Arabacının Oğlu)

a. Борон-борон заманда бер ир мен н катын [ шиг н] (28). / Boron-boron zamanda b r ir m n n katın [uşag n]. / Evvel zamanda bir erkek ile bir kadın varmış. (Незнай / Neznay)

b. Борон-борон заманда бер батша [булган] (101). / Boron-boron zamanda b r batşa [bulgan]. / Evvel zamanda bir padişah varmış. (Б дег льямал мен н Сейфелм л к / Bedig lyamal ile Seyfilm l k)

c. Борон-борон заманда тир -якта дан тотқан Абдулла исемле бер батша [булган] (110). / Boron-boron zamanda tir -yakta dan totќan Abdulla is ml  b r batşa [bulgan]. / Evvel zamanda etrafta

şan kazanmış Abdullah isminde bir padişah varmış. (Дандан Батыр / Dandan Batur)

ç. Борон заманда Әхмәт исемле атаклы бер жулик [булган] (116). / Boron zamanda Ähmät isimli ataklı bér julik [bulgan]. / Çok eski zamanlarda Ahmet adında ünlü bir düzenbaz varmış. (Әхмәт Жулик / Düzenbaz Ahmet)

d. Борон-борон заманда бер һунарсы урманга һунарға [киткән икән] (145). / Boron-boron zamanda bér hunarsı urmanga hunarğa [kitkän ikän]. / Evvel zamanda bir avcı ormana avlanmaya gitmiş. (Аккош һөтө / Akkuş Sütü)

e. Борон заманда бер әбей менән бабай [үшәгән], [ти] (312). / Boron zamanda bér äbéy ménän babay [üşägän], [tiy]. / Çok eski zamanlarda bir nine ile bir dede yaşıyormuş. (Һаламбай / Halambay)

2. Devrik Cümle:

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelere devrik cümle adı verilir.

1. Әүвәл заманда [булган имеш], Каюм исемле бер балыкчы бабай (307). / Ävväl zamanda [bulgan imêş], Kayum isimli bér balıkçı babay. / Evvel zamanda Kayyum isminde balıkçı bir dede varmış. (Балыкчы Улы Катып / Balıkçı Oğlu Katır)

2. Борын заманда [була] бер патша (318). / Borın zamanda [bula] bér paşa. / Eski zamanlarda bir padişah varmış. (Чәчәк Күлмәк / Çiçek Elbise)

3. [Була] әүвәл-әүвәл заманда бер кеше (348). / [Bula] ävväl-ävväl zamanda bér kêşé. / Evvel zamanda bir adam varmış. (Мәчә бәм Ярлы Егет / Kedi ile Fakir Delikanlı)

4. Борын заманнарда [булган икән], [ди], фәкыйрь генә бер кеше (385). / Borın zamannarda [bulgan ikän], [diy], fäkiyr gênä bér kêşé. / Eski zamanlarda fakir birisi varmış. (Өч Каурыый / Üç Telek)

5. Бик борынгы заманда [яшәгән], [ди], бер патша (392). / Бик борынгы zamanda [yşägän], [diy], bér paşa. / Çok eski zamanlarda yaşayan bir padişah varmış. (Патша Маләе белән Хезмәтче Маләе / Padişah Oğlu ile Hizmetçi Oğlu)

a. [Булган], [ти], бер кешенәң өс улы (123). / [Bulgan], [tiy], bér kêşénéñ ös ulı. / Bir kişinin üç oğlu varmış. (Кейезбай менән Батша Кыззәры / Kiyizbay ile Padişah Kızları)

b. Бик борон заманда [булган] бер батша (264). / Bik boron zamanda [bulgan] bér batşa. / Çok eski zamanlarda bir padişah varmış. (Сүл Аты / Çöl Atı)

c. [Йәшәгән], [mi], әбей менән бабай (274). / [Yäşägän], [tiy], äbéy ménän babay. / Bir dede ile bir nine varmış. (Етем Кыз менән Мулла / Yetim Kız ile Molla)

ç. Борон-борон заманда [йәшәгән], [mi], бер батша (276). / Boron-boron zamanda [yäşägän], [tiy], bér batşa. / Evvel zamanda yaşayan bir padişah varmış derler. (Инә Арыслан / Anne Aslan)

d. Борон заманда бер карт менән бер абейзең [булган], [mi], өс улы, таз [булган], [mi], кесеche (303). / Boron zamanda bér kart ménän bér abéyzéñ [bulgan], [tiy], ös ulı, taz [bulgan]. [tiy], késéché. / Çok eski zamanlarda bir dede ile bir ninenin üç oğlu varmış, en küçük oğlan kelmiş. (Таз менән Һалмауыр / Kel ile Sopası)

ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

Cümleler anlamına göre olumlu, olumsuz veya soru cümlesi olarak sınıflandırılır. Masallara *evvel zamanda*, *boron zamanda* gibi başlayış formelleri ile giriş yapıldığından olumsuz ve soru cümleleri bu grupta yer almaz. Bütün cümleler yüklem anlamı bakımından olumlu cümledir.

BAĞLANIŞLARINA GÖRE CÜMLELER

Bu birlikler, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle öğeleriyle, ortak kip / şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirine bağlanmalarından oluşurlar (Karahana, 2007, s. 85).

1. Sıralı Cümle:

Arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluşur. Her cümle kendi başına bir yargı bildirmekle birlikte, öteki cümlelerle aralarında bir anlam ilişkisi olup, birbirine sıralama bağlacıyla veya virgül ya da noktalı virgülle bağlanırlar (Özkan ve Sevinçli, 2011, s. 209).

(1.) Örnekte yüklem *bulgan* ortaktır. Birinci cümlede yüklem eksiltilmiştir ve virgül koyularak ikinci cümlede ortaya çıkmaktadır. Öznelerin ise ilk unsuru (tamlayan) ortaktır ve birinci cümlede tamlamasının ilk unsuru ilgi durum ekli isim, ikinci cümlede tekrar edilmemiştir: [*bér kэшэнэñ iké kıızı*, [*bér kэшэнэñ bér ulı*.

1. Борын-борын заманда бер кешенең ике кызы, бер улы [булган] (149). / Borın-borın zamanda bér kэшэнэñ iké kıızı, bér ulı

[*bulgan*]. / Evvel zamanda birisinin iki kızıyla bir oğlu varmış. (Үги Кыз / Üvey Kız)

2. Бер ир белән хатын була [,] аларның бер кызлары була (155). / *Bér ir belän hatın bula [,] alarnıñ bér kızları bula.* / Bir adamla bir kadın varmış, onların bir kızı varmış. (Әйдә, КЫЗЫМ, Безгә / Haydi, Kızım Bize)

2. Sıralı Bağlı Cümle:

Bağlama edatı ve ortak ögeler yardımıyla bağlanan cümlelerdir.

(1.) örnekte özneler ortaktır. Sıralı bağlı cümleyi oluşturan ikinci cümlede *ul* “o”/ *fäkıyr* “fakir” / *fäkıyr kేశé* “fakir kişi” öznesi tekrardan kaçınmak için kullanılmamıştır. Ayrıca ikinci cümledeki *şuniñ belän* (gösterme adıl+edat) yapısı dolaylı nesnedir.

1. Әүвәл заманда [*бер фәкыйрь*] урманнан утын күтәрәп алып кайтып сата икән [*дә*] шуның белән көн итә икән (104). / *Äwväl zamanda [bér fäkıyr] urmannan utın kütäröp alıp kaytıp sata ikän [dä] şuniñ belän kön itä ikän.* / Evvel zamanda fakir bir delikanlı ormandan topladığı odunları satıyormuş ve bununla hayatını sürdürüyormuş. (Елан Патшасы шаһмара / Yılan Padişahı Şahmeran)

SONUÇ

Çalışmada, altmış Tatar masalı ve altmış bir Başkurt masalının başlayış formelleri incelenmiştir. Tatar masallarının on üçünde, Başkurt masallarının dördünde başlayış formeli kullanılmamıştır. Masallara yalın bir giriş yapılmıştır. Başlayış formelleriyle masala giriş yapılırken olayların geçtiği zaman dilimi belirsizdir. Bu sebepten zaman zarfları kullanılmıştır. Tatar masallarında yirmi altı *borın zamanda/borın borın zamanda* kalıbıyla başlayan başlayış formeli vardır. *Élék zamanda, élékké zamanda, élék vakıtta* kalıbıyla beş, *äwväl zamanda* kalıbıyla on beş, *äwvälé zamanda* kalıbıyla iki, *élgäré vakıtta* kalıbıyla bir formel bulunmaktadır. Başkurt masallarında *boron boron zamanda* kalıbıyla başlayan otuz başlayış formeli bulunmaktadır. *Boron zamanda, élékké zamanda, élgäré bér zamanda, élékké vakıtta, äwäl zamanda, äwälé zamanda, ütкән zamanda, üzgән zamanda* kalıpları da kullanılmaktadır.

Gizli özne sadece bir Başkurt masalında tespit edilmiştir. Her iki lehçenin basit cümle yapısında gerçek özne kullanılmıştır. Tatar Türkçesinde otuz iki, Başkurt Türkçesinde yirmi altı basit cümle tespit edilmiştir.

Başlayış formellerinde belirtili nesne kullanılmazken belirtisiz nesnenin basit cümlelerde tercih edildiğini söylebiliriz. Bilhassa temel cümleye *di-/ti-* fiiliyle bağlanan iç cümlelerin cümlede, belirtisiz nesne konumunda olduğu görülmüştür.

Tatar masallarının başlayış formellerinde kırk yedi, Başkurt masallarının başlayış formellerinde elli sekiz zarf tespit ettik. Zaman zarflarının başlayış formellerinde en sık kullanılan öge olduğu görülmüştür. Bu durum, isim cümlelerinin zaman zarfı dışında zarf alamadığını gösterir.

Başkurtçada elli beş, Tatarcada yirmi üç birleşik cümle tespit ettik. Birleşik cümlelerin şartlı ve ki'li türünün kullanılmadığı görülmektedir. *İç cümle+ temel cümle: iç cümle* yapısına Tatar masallarında, bir örnekte karşılaştık. Çünkü başlayış formelleri anlatıcının, masala başlamadan önce kullandığı bir iki cümlelik sade formellerdir. Şart'lı ve ki'li yapılar ise bir metnin giriş cümleleri olmak yerine açıklayıcı cümle özelliği taşırlar.

Tatar masallarının başlayış formellerinde *bar-* yapısıyla bir, *bar i-* yapısıyla beş; Başkurt masallarının başlayış formellerinde ise *bar i-* yapısıyla bir yüklemi isim olan cümle tespit ettik. İsim tamlaması cümlede özne konumunda olduğu zaman *bar* işaretleyicisinin ek fiil, zaman ve şahıs ekini almadığını fakat *bar idé*, *bar ikân* ile yapılan isim cümlesinde *sıfat tamlamasının* özne konumunda olduğunu görüyoruz.

Tatar masallarının başlayış formellerinde *bul-* yardımcı fiili ile kırk, Başkurt masallarının başlayış formellerinde ise *bul-* yardımcı fiili ile yapılan on dokuz yüklemi isim olan cümle tespit ettik. Tatar ve Başkurt masallarının başlayış formellerinde isimlerle kullanılan *bul-* yardımcı fiil yapısının kullanımının var/yok yapısına göre daha çok tercih edildiğini görmekteyiz.

Sıfat tamlamasının cümlede özne konumunda olduğunda *bul-gan* yapısıyla, belirtili isim tamlaması özne konumundayken *bul-* yardımcı fiilinin ek fiil ve şahıs eki almadan isim cümlesi kuruluşunu gerçekleştirdiğini görüyoruz.

Tatar masallarında dokuz birleşik zamanlı, Başkurt masallarında iki birleşik zamanlı fiil cümlesi tespit ettik. Tatar masallarında on fiil cümlesi, Başkurt masallarında kırk bir fiil cümlesi kullanılmıştır.

Yüklemi isim soylu, devrik, bildirme cümlelerinin bazılarında *+Dlr* ekinin düştüğü saptanmıştır.

Tatar masallarında kırk dört basit zamanlı, Başkurt masallarında elli yedi basit zamanlı fiil cümlesi bulunur. Tatar masallarında dokuz birleşik zamanlı, Başkurt masallarında iki birleşik zamanlı fiil cümlesi tespit ettik. Tatar masalarında on fiil cümlesi, Başkurt masallarında kırk bir cümle fiil cümlesi kullanılmıştır.

Tatar masallarında yirmi dokuz, Başkurt masallarının başlayış formelinde otuz altı kurallı cümle yapısı vardır.

Tatar masallarında otuz bir, Başkurt masallarında yirmi beş devrik cümle yapısı vardır. Bütün cümleler yüklem anlamı bakımından olumlu cümledir.

KISALTMALAR DİZİNİ

Ø: İşaretsiz biçim birimi (sıfır morfem)

ad: Aitlik durum eki

bd: Bulunma durum eki

be: Bağlama edatı

bgz: Bilinen geçmiş zaman

Bk.: Bakınız

dgz: Duyulan geçmiş zaman

f: Fiil

i: İsim

id: İlgi durum eki

ie: İyelik eki

Krş.: Karşılaştırınız

Ö: Özne

s: Sıfat

şe: Şahıs eki

Y: Yüklem

yf: Yardımcı fiil

z: Zaman

zf: Zarf-fiil

KAYNAKÇA

- Camaletdinov, L. (1994). *Tatar halk ekuyetleri: tılsımlı ekuyetler*. Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı.
- Delice, H. İ. (2018). *Türkçe söz dizimi*. İstanbul: Asitan Kitap.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2010). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ertürk, F. (2016). *Türkiye Türkçesi ve Başkurt Türkçesinin karşılaştırmalı söz dizimi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Gültekin, M. (2013). *Kazan-Tatar masalları (inceleme-metinler)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2007). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kelepir, M. (2001). *Topics in Turkish syntax: clausal structure and scope*. Dissertation, MIT.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin karşılaştırmalı söz dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Minhacettinov, M. ve Harisov, E. (1976). *Başkurt halk icadı, ekuyetler, ikinci kitap*. Ufa: Başkurtistan Kitap Neşriyatı.
- Öner, M. (1998). Türkçede soru ve belirsizlik. *Türk Dili Dergisi*, S.557, Ankara, s. 401-411.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2011). *Türkiye Türkçesi söz dizimi (kelime çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özmen, M. (2013). *Türkçenin sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahan Güney, F. (2015). *Tatarca referans grameri*. İstanbul: Kriter Yayınevi.